

Віктор ВЕРГУНОВ,

директор Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки
Української академії аграрних наук, д-р с.-г. наук, професор

Проблеми збереження фондів наукових бібліотек

У статті висвітлені проблеми збереження фондів наукових бібліотек: створення оптимального режиму збереження і безпеки фондів, робота з виявлення, обліку і збереження рідкісних та цінних видань, координація програм збереження – національних, регіональних, відомчих.

К л ю ч о в і с л о в а: бібліотечні фонди, збереження фондів, рідкісні видання, ДНСГБ УААН.

«Хіба ревуть воли, як ясла повні?»

Фонди бібліотек як унікальна частина загальнонаціональної культурної спадщини, найцінніше історичне джерело та інформаційний ресурс України не тільки включають велику кількість своєрідних пам'яток світового значення, а й мають величезну духовну цінність. Одним із вагомих чинників подальшого розвитку суспільства в сучасних умовах стала його інформатизація. Інформація, що містить у собі багатогранну еволюцію людства, зберігається в бібліотеках і архівах світу. Збереження для прийдешніх поколінь у вигляді оригіналу цієї безцінної інформації та її носіїв стало глобальним завданням, яке розв'язують всі цивілізовані країни та світове співтовариство.

Бібліотеку вважають найдемократичнішим інститутом, який виконує своє суспільне призначення і безкорисливо дає знання кожному, хто хоче припасти до цього життєдайного джерела.

Набуття незалежності Україною, соціально-еко-

номічні та політичні зміни зумовили необхідність трансформації сутності та завдань бібліотеки як соціального інституту. Незважаючи на неухильне просування країни до ринкового конкурентного середовища, саме бібліотеки залишаються культурною, інформаційною, освітньою й науковою інституцією, яка сприяє розбудові демократичного громадянського суспільства на основі поінформованості громадян, забезпечення доступу до інформації та бібліотечних матеріалів.

Бібліотечний світ України представлений близько 45 000 книгозбірень із безцінними колекціями, близько 70 000 фахівців бібліотечної справи, які пропонують своїм читачам широкий спектр бібліотечно-інформаційних послуг та інших видів обслуговування. Незважаючи на всілякі труднощі, здійснюється поступовий перехід бібліотек на новітні інформаційні технології, що значно розширює їхні можливості в умовах глобалізації суспільства.

Значна частина унікальних документів виняткової історичної, наукової цінності, які зафіксували розвиток аграрної науки, освіти та техніки протягом кількох століть, зберігається у фондах Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки УААН (ДНСГБ УААН). Ці фонди поряд з іншими належать до найціннішої частини національної спадщини. Історико-культурні фонди Бібліотеки не лише складають джерельну базу для об'єктивного вивчення історії та науки і особливо в останні роки користуються великим попитом у сучасних дослідників природознавства. ДНСГБ УААН зберігає найповніше зібрання документів сільськогосподарської тематики нашої держави, фонд книгозбірні є основою бібліотечно-бібліографічного та інформаційно-документного забезпечення фахівців аграрної галузі України.

Важливість і загальнокультурна й наукова цінність книгозбірні визначається чисельністю її фондів. Фонди ДНСГБ УААН нині налічують близько 1 млн видань: від творів XIX ст. до найновіших публікацій 25 мовами світу. Надзвичайно цінною частиною фонду є рідкісні книги з історії розвитку сільськогосподарської думки. Бібліотека дбайливо зберігає видання, які донині являють значну цінність для сільськогосподарської науки та практики, наприклад: учених-аграріїв В. Докучаєва, П. Костичева, М. Вавилова, О. Чайнова та інших. Особливою гордістю Бібліотеки є зібрання матеріалів із дослідної справи як вітчизняних, так і зарубіжних установ, починаючи з XIX ст. Широко у фонді представлені матеріали сільськогосподарських з'їздів, конференцій, нарад за різні роки. Належне місце у фонді займають збірки наукових праць із питань сільського господарства вітчизняних та іноземних науково-дослідних установ. Бібліотека має наукові праці 377 установ, які зібрані з початку XIX ст. Цінна інформативна частина фондів – багаторічні комплекти вітчизняних та іноземних наукових журналів, переважна кількість яких представлена з моменту їх заснування. На сьогодні в ДНСГБ УААН зберігаються 1115 назв вітчизняних журналів та 1351 назва іноземної галузевої періодики¹.

¹ Зінченко Л. О. Виявлення та популяризація документів XIX ст. у фондах ЦНСГБ УААН // Аграрні реформи в Україні: теорія, історія, політика, інформація. – Х., 2001. – С. 249–251; Зінченко Л. О. Документно-інформаційні ресурси у фондах ЦНСГБ УААН як джерелознавча база досліджень з історії аграрної науки // Наук. с.-г. бібліотеки в XXI ст. – К.: Нора-Друк, 2002. – С. 96–98.

Документно-інформаційні фонди ДНСГБ УААН є зібраннями цінних і рідкісних галузевих книг, які забезпечують повноту нагромаджених суспільством інформаційних ресурсів, гарантують доступ до них читачів і є символом книжкової «пам'яті» України.

В умовах нестійкого бюджетного фінансування бібліотек, надзвичайно важливою є проблема поповнення фондів. Простежується певна тенденція до зменшення виділення бюджетних коштів на комплектування книгозбірень. Для переважної більшості бібліотек це питання стоїть особливо гостро, оскільки за останні роки кошти на придбання нової літератури виділяються в недостатніх обсягах, а відповідна постанова Кабінету Міністрів України про обов'язковий примірник фактично діє частково, тому не менш актуальним завданням у галузі бібліотечної справи є збереження бібліотечних фондів.

Збереження бібліотечних фондів висувається сьогодні чи не на перше місце у бібліотекознавстві як багатогранна проблема, тісно пов'язана з філософськими, соціальними, суспільними, технічними й природничими науками. Збирання та зберігання спадку минулого – одна з головних та доле-носних функцій наукової бібліотеки.

На бібліотеку споконвіку покладалася двоєдина функція – зберігати опубліковані й написані в минулому документи та забезпечувати доступ до них нинішньому і майбутньому поколінням. Функціональне завдання як таке вже є суперечливим: не просто зберігати, а зберігати, використовуючи. При цьому ступінь доступності документа багато в чому визначається ступенем його збереження. Однак із забезпеченням збереження бібліотечних фондів у багатьох бібліотеках України, і особливо у сільських, склався катастрофічний стан. Це пояснюється не тільки тим, що забезпечення збереження фондів залежить від обсягів і своєчасності фінансування, а, на жаль, і від відсутності довгострокової стратегії або державної політики з цього питання.

Створення оптимального режиму збереження і безпеки фондів, що відповідає державним стандартам, можна забезпечити тільки при виконанні таких умов: підтримка нормативного фізичного і санітарно-гігієнічного стану будівель, інженерних комунікацій, сховищ; розширення площ сховищ відповідно до збільшення бібліотечних фондів; облаштування бібліотек сучасними комплексами технічних засобів безпеки, їхнє постійне поліпшення і забезпечення безперебійної роботи; постійне удосконалення матеріально-технічної бази

бібліотек для забезпечення нормативних режимів збереження документів, їхньої стабілізації і реставрації; забезпечення процесів захисту, збереження і використання бібліотечних фондів достатньою кількістю кваліфікованих кадрів; створення єдиного страхового фонду документів бібліотек; чітка організація роботи працівників книгосховищ, служб консервації фондів і безпеки, контроль за бездоганним виконанням ними посадових обов'язків у процесі збереження і використання фондів². Із вищепереліченого тільки останній підпункт не вимагає постійного бюджетного і спеціального цільового фінансування.

У даний час про будівництво нових приміщень для бібліотек в Україні годі й говорити, є більш привабливі та вигідні будівельні проекти. Як правило, сховища переважної більшості функціонуючих бібліотек розташовано в малоприматних приміщеннях, здебільшого в аварійному стані. Такі приміщення є джерелом підвищеної небезпеки для фондів, які там зберігаються. На жаль, це стосується і провідних книгозбірень країни. Серед причин, які становлять головну небезпеку для збереження бібліотечних фондів, слід вказати такі: якість матеріальної основи документа; стихійні лиха та аварії; умови й режим зберігання; користування і використання та ін.

З 1992 р. ЮНЕСКО започаткувало Програму «Пам'ять світу», метою якої є спільна реалізація проектів збереження бібліотечних та архівних фондів у різних країнах світу. Відповідно до рекомендацій Генеральної конференції ЮНЕСКО у 1999 р. постановою Кабінету Міністрів України від 15 вересня 1999 р. № 171 було затверджено «Програму збереження бібліотечних і архівних фондів на 2000–2005 роки» (далі – Програма), якою визначено стратегію збереження бібліотечних та архівних фондів за різними напрямками. Ця програма окреслює основи державної політики в галузі збереження бібліотек і архівних фондів України й охоплює комплекс взаємопов'язаних проектів.

Основними завданнями Програми є: координація дій установ і організацій з обліку, реставрації, консервації бібліотечних і архівних фондів; концентрація фінансових, матеріально-технічних і трудових ресурсів для розвитку цього напрямку діяльності; залучення наукового потенціалу держави для дослідження проблем бібліотек і архівів; створення єдиної системи консервації і репрогра-

фії шляхом організації відповідних державних міжвідомчих центрів на базі п'яти найбільших бібліотек України та регіональних служб репрографії і ремонтно-палітурних робіт на базі обласних універсальних наукових бібліотек.

Управління Програмою здійснюється координаційною радою при державному замовнику – Міністерстві культури і мистецтв України, яке забезпечує керівництво і контроль за виконанням робіт.

Програма не обмежена часовими рамками і закладає основи державної політики у сфері збереження інформації. Ця робота має постійний характер, отже йдеться про розробку послідовної політики, яка б інтегрувала українські процеси збереження інформації та її носіїв у відповідні міжнародні програми. Однак, із невідомих причин Міністерство культури і мистецтв України не включило галузеві бібліотеки, зокрема ДНСГБ УААН, до переліку бібліотек, для яких передбачалися б відповідні обсяги фінансування на виконання Програми збереження бібліотечних та архівних фондів. Але, незважаючи на відсутність фінансування, ДНСГБ УААН постійно працює в напрямі збереження книжкових фондів. Бібліотекою за час свого сімдесятип'ятирічного існування накопичено великий позитивний досвід організаційної, практичної, науково-дослідної і науково-методичної роботи в забезпеченні збереження фондів.

Так, протягом 2005–2006 рр. ДНСГБ УААН провела роботу з виявлення у своїх фондах і виділення в окремий фонд видань XIX ст., рідкісної та цінної книги. Було переглянуто майже 100 тис. видань безпосередньо у книгосховищах. Виявлення та відбір видань здійснювалися на основі розробленої та затвердженої рішенням Ученої ради Бібліотеки «Інструкції про виявлення, облік та збереження особливо цінних документів ДНСГБ УААН». У результаті цієї роботи було відібрано та виявлено близько 3 тис. вітчизняних галузевих видань XIX ст. Ці видання перенесено й виділено в окремий фонд Бібліотеки, що сприяє значною мірою їх збереженню.

У пресі та на телебаченні дедалі частіше порушують питання про незаконне вивезення за кордон національної спадщини нашого народу. При Кабінеті Міністрів України працює Національна комісія з питань повернення в Україну культурних цінностей, зокрема друкованих рідкісних видань. Тому з метою збереження рідкісних і цінних видань у 273 бібліотеки мережі УААН у 2006 р. було направлено лист за підписом президента УААН М. В. Зубця про те, що на даний час постало пи-

² Основные правила хранения и использования библиотечных фондов, разработанные ИФЛА / Сост. Эдвард П. Эдкок. – М.: «Рудомино», 1999. – 78 с.

тання про виявлення, облік і збереження рідкісних та цінних видань, які зберігаються у фондах бібліотек мережі УААН. На основі отриманих даних передбачається створення Національного реєстру цінних видань у галузі сільського господарства, що згодом увійде до Державного реєстру «Книжкові пам'ятки України». Бібліотеки підпорядкованої мережі відгукнулися на цей лист і надсилають нам відомості про свої рідкісні видання. Наприклад, бібліотека Кримського агротехнологічного університету надіслала бібліографічний опис 2249 примірників рідкісних видань.

Протягом останніх п'яти років у ДНСГБ УААН діють курси підвищення кваліфікації для працівників бібліотек мережі УААН та Міністерства аграрної політики України. Крім розгляду загальних питань функціонування бібліотеки, на курсах читаються лекції й проводяться практичні заняття з організації роботи щодо збереження фондів бібліотек та роботи з рідкісними і цінними виданнями, які зберігаються в бібліотеках мережі. Паралельно з проведенням курсів підвищення кваліфікації бібліотечних працівників, починаючи з 2006 р., ДНСГБ УААН проводить планові пере-

вірки роботи окремих бібліотек мережі УААН та Мінагрополітики України, а також територіальних об'єднань, зокрема, надаються консультації бібліотекарям щодо проведення робіт із збереження бібліотечних фондів, із рідкісними і цінними виданнями. Так, наприклад, у 2006 р. працівники ДНСГБ УААН надали методичну допомогу 10 бібліотекам Київського та Харківського обласних об'єднань.

З 2002 р. ДНСГБ УААН працює над вивченням проблем відображення репертуару сільськогосподарських видань України у фондах Бібліотеки, що є основою для створення Національного бібліографічного репертуару української сільськогосподарської книги. Вже видано 6 науково-бібліографічних покажчиків «Українська сільськогосподарська книга» з фондів ДНСГБ УААН, до яких увійшла література 1868–1935 рр. видання (табл. 1). У покажчиках описано близько 3 тис. українських сільськогосподарських видань. Запропонований репертуар української сільськогосподарської книги має як теоретичне, так і практичне значення. Він відображає історичний розвиток аграрної науки, сприяє накресленню стратегічних напрямів, прогнозуван-

Таблиця 1

**Видання, відображені в науково-бібліографічних покажчиках
«Українська сільськогосподарська книга з фондів ДНСГБ УААН» за тематикою**

№ з/п	Тематична рубрика	1868–1900	1901–1910	1911–1917	1918–1922	1923–1932	1933–1935	Всього
1	Агрохімія. Добрива	6	12	12	10	32	28	100
2	Бджільництво	2	4	3	5	3	6	23
3	Бух. облік. Фінанси. Статистика	13	32	84	35	61	40	265
4	Ветеринарія	2	18	8	6	2	39	75
5	Виноробство	–	–	8	–	–	–	8
6	Генетика. Селекція та насінництво	4	8	26	13	61	38	150
7	Ґрунтознавство	3	10	33	3	67	15	131
8	Дослідна справа	–	–	50	15	78	27	170
9	Загальне рослинництво	3	8	3	5	39	35	93
10	Захист рослин	32	20	37	14	36	60	199
11	Землеробство. Агротехніка	26	29	27	8	19	29	138
12	Зернові культури	6	9	14	16	32	35	112
13	Зрошувальне землеробство	1	1	4	8	19	12	45
14	Землеустрій	–	8	19	8	28	3	66
15	Кормовиробництво. Кормові культури	2	3	6	15	18	24	68
16	Ліс та лісове господарство	10	3	7	8	32	10	73
17	Метеорологія	23	20	22	8	17	3	93
18	Механізація та автоматизація в с. г.	1	15	15	4	10	198	243
19	Плодівництво. Ягідництво	5	11	4	6	21	39	86
20	Птахівництво	1	2	8	6	13	29	59
21	Садівництво	7	13	38	7	15	19	99
22	Сільське господарство. Загальні питання	71	81	124	37	78	67	458
23	Тваринництво	7	18	44	20	42	116	247
24	Цукровий буряк	8	5	5	13	33	48	112
25	Шовківництво	2	1	2	–	1	–	6

ню перспективи соціально-економічного, політичного та культурного розвитку України³.

У 2005 році за погодженням із Президією УААН було створено сектор рукопису та архіву при Центрі документного забезпечення та збереження фондів ДНСГБ УААН. Архівні документи, які утворюються в процесі діяльності Бібліотеки зберігаються, у секторі, який діє на правах самостійного структурного підрозділу. Сектор виконує функції формування, зберігання, обліку та використання архівного фонду ДНСГБ УААН та налагоджує контакти з архівами бібліотек та архівами науково-дослідних установ мережі УААН. Прагнучи ширше репрезентувати ресурси Бібліотеки та в контексті виконання наукової теми «Розробити і створити віртуальну сільськогосподарську бібліотеку: електронну мережу бібліотек УААН, інтегровану в мережі академічних та інших бібліотек України», сектор готує до друку цикл науково-допоміжних бібліографічних покажчиків «Аграрна наука в Україні: автореферати дисертацій із фондів ДНСГБ УААН 1950–1997 рр.». У покажчику наводиться відомості про фундаментальні та прикладні розробки в галузі аграрної науки на базі спеціального фонду авторефератів дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора та кандидата сільськогосподарських, ветеринарних, економічних, технічних, біологічних наук⁴.

³ Українська сільськогосподарська книга (з фондів ЦНСГБ УААН) 1868–1900 / УААН. Цент. наук. с.-г. б-ка; Уклад.: В. А. Вергунов, Л. О. Зінченко, Л. Ф. Забудська; Наук. ред. В. А. Вергунов. – К., 2002. – 60 с.; Українська сільськогосподарська книга (з фондів ЦНСГБ УААН) 1901–1910 / УААН. Цент. наук. с.-г. б-ка; Уклад.: В. А. Вергунов, Л. О. Зінченко, Л. Ф. Забудська; Наук. ред. В. А. Вергунов. – К., 2002. – 90 с.; Українська сільськогосподарська книга (з фондів ЦНСГБ УААН) 1911–1917 / УААН. Цент. наук. с.-г. б-ка; Уклад.: В. А. Вергунов, Л. О. Зінченко, Л. Ф. Забудська; Наук. ред. В. А. Вергунов. – К., 2003. – 101 с.; Українська сільськогосподарська книга (з фондів ЦНСГБ УААН) 1918–1922 / УААН. Цент. наук. с.-г. б-ка; Уклад.: В. А. Вергунов, Л. О. Зінченко, Л. Ф. Забудська; Наук. ред. В. А. Вергунов. – К., 2004. – 60 с.; Українська сільськогосподарська книга (з фондів ЦНСГБ УААН) 1923–1932 / УААН. Цент. наук. с.-г. б-ка; Уклад.: В. А. Вергунов, Л. О. Зінченко, Л. Ф. Забудська; Наук. ред. В. А. Вергунов. – К., 2005. – 192 с.; Українська сільськогосподарська книга (з фондів ЦНСГБ УААН) 1933–1935 / УААН. Цент. наук. с.-г. б-ка; Уклад.: В. А. Вергунов, Л. О. Зінченко; Наук. ред. В. А. Вергунов. – К., 2005. – 192 с.

⁴ *Забудська Л. Ф.* Організація архівної справи в ДНСГБ УААН: стан та перспективи [Електронний ресурс] // Історія науки і біографістика. – 2006. – Вип. 1. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/E-Journal/INB/2006-1/06_gndir.html.

Перед ДНСГБ УААН стоїть ряд невідкладних питань, які необхідно вирішувати для збереження книжкових фондів, зокрема: забезпечення оснащення Бібліотеки автоматизованою системою пожежоохоронної сигналізації і газового пожежога-сіння; придбання для книгосховищ систем контролю мікроклімату та кондиціонування повітря; створення у Бібліотеці системи захисту фондів від розкрадання, шляхом маркування книг; здійснення заходів щодо переведення бібліотечних фондів із паперових носіїв у електронну форму; мікрофільмування видань (насамперед старих документів та тих, які найбільше пошкоджені, до яких належать, насамперед, газети).

Недостатнє бюджетне фінансування Бібліотеки, що фактично сконцентроване на оплаті праці, впливає на рівень та обсяги виконання реставраційних, зокрема, палітурних робіт періодичних видань, які постійно зберігаються у книгозбірні. За наявності таких великих фондів Бібліотека повинна мати власну майстерню для палітурних і реставраційних робіт. Необхідно також упровадити сучасні технології консервації та реставрації книг, періодичних видань, моніторинг екологічного стану книгосховищ і біологічний моніторинг книгосховищ і документів, створення страхового фонду,

Таблиця 2

Публікації (автореферати дисертацій) про фундаментальні та прикладні розробки в галузі аграрної науки за 1950–1959 рр.

№ з/п	Тематична рубрика	Кількість
1	Агрохімія. Добрива	37
2	Бджільництво	4
3	Болота і торфовища	7
4	Ветеринарія	113
5	Виноградарство	11
6	Генетика, селекція і насінництво	21
7	Ґрунтознавство	14
8	Економіка	14
9	Захист рослин	43
10	Землеробство. Агротехніка	34
11	Зернові культури	48
12	Зрошувальне землеробство	12
13	Кормовиробництво. Кормові культури	30
14	Ліс та лісове господарство	76
15	Механізація та автоматизація в сільському господарстві	19
16	Овочеві та баштанні культури	37
17	Птахівництво	17
18	Рибництво	3
19	Садівництво	13
20	Сільськогосподарські культури	36
21	Тваринництво	74
22	Технічні культури	35

що також потребує значних коштів. Зберігання та використанню фондів Бібліотеки не сприяє дефіцит виробничої площі. Уже сьогодні у ДНСГБ УААН постало питання, як у подальшому розміщувати фонди в книгосховищах, можливості яких практично вичерпані. На даний момент у книгосховищах дуже висока щільність книг, постійні пересування й ущільнення і без того надто перевантажених фондів не сприяє їх збереженню.

Незважаючи на постійні фінансові труднощі, все ж поетапно виконуються роботи, які сприяють збереженню фондів, щоб не застарілими, а сучасними методами зберігати те багатство, яке маємо. Зацікавленість у вирішенні бібліотечних проблем є. Є й мотивація – видано Указ Президента України «Про невідкладні заходи щодо розвитку бібліотек України». Тож живемо надіями, реально усвідомлюючи, що майже 1 млн видань, які зберігаються у фондах ДНСГБ УААН, працюють не тільки задля історії аграрного сектору, а й для подальшого розквіту української нації та її провідної галузі – сільського господарства, де виробляється 35 % валового національного продукту, зайнято 29 % населення і використовується 33 % основних фондів.

Слід звернути увагу на відсутність у бібліотеках мережі УААН належного контролю за списанням літератури, недостатню розробленість питань руху бібліотечного фонду, основні негативні фактори, що заважають оптимізації обліку в бібліотеці – відсутність планомірної роботи з перевірки наявності книжкових фондів, відсутність державних юридичних документів, на основі яких можна пред'явити належні санкції до несумлінних читачів. Водночас виховна робота як з бібліотекарями, так і з читачами повинна не підмінювати, а доповнювати юридичні норми відповідальності за бібліотечні фонди, котрі є надбанням нашої держави.

Враховуючи численні проблеми недокомплектації фондів ДНСГБ УААН з кінця 2000 р., за винятком передачі вишівських видань бібліотекам, підпорядкованим мережі, та зацікавленим, в установі не списано жодного галузевого примірника видань, на що націлюють відповідні ще радянські ДОСТи⁵.

Робота щодо збереження книжкових фондів ДНСГБ УААН і бібліотек мережі УААН має здійснюватись у таких напрямках: розробка оптимальних методів управління системою забезпечення

збереження фондів; розробка на рівні сучасних вимог інструктивно-методичної документації, яка регламентує питання збереження фондів; корінна перебудова системи забезпечення фізико-хімічного збереження бібліотечних фондів на основі створення власної бази реставрації і гігієни фондів; реконструкція матеріально-технічної бази бібліотеки (ремонт книгосховищ); залучення кваліфікованих фахівців із реставрації і гігієни книги; послідовне впровадження в практику результатів науково-дослідної роботи, рекомендацій стосовно збереження фондів, вивчення передового досвіду найбільших бібліотек країни.

Доречно привернути увагу до застарілої в часі, а не за суттю інструктивно-методичної документації, якою користуються бібліотекарі у щоденній роботі. Нині постала проблема розробити нові вітчизняні стандарти на заміну ГОСТ 7.50-84 «Хранение документов в фондах библиотек и органов научно-технической информации»; ДСТУ 2392-94 «Інформація та документація. Базові поняття. Терміни та визначення»; ДСТУ 2392-94 «Інформація та документація. Комплектування фонду, бібліографічний опис, аналіз документів»; ГОСТ 12.10005-88. ССБТ. «Общие санитарно-гигиенические требования к воздуху рабочей зоны»; ГОСТ 12.10008-76. ССБТ. «Биологическая безопасность. Общие требования» та інші.

Дуже важливо, щоб бібліотекарі усвідомлювали, що саме від них залежить збереження фондів, але цього ще недостатньо. Необхідно довести це і до свідомості широких кіл користувачів і до тих, хто може допомогти фінансувати програми забезпечення збереження книжкових фондів. Країна повинна по-державному брати активну участь у діяльності зі збереження національної спадщини.

Національні центри збереження, які одержують фінансову підтримку від держави чи від приватних організацій, вкрай необхідні, якщо порушувати питання про збереження книжкової спадщини країни. Ці установи повинні мати можливість сприяти розробці і реалізації програм збереження в усіх бібліотеках. При цьому недостатньо надавати тільки літературу про заходи готовності до стихійних лих і аварій, пропонувати послуги з копіювання і консервації. Необхідно також організувати навчання і стажування для персоналу.

Для збереження національної спадщини надзвичайно важливо координувати програми з цього питання – національних, регіональних, відомчих і виконуваних окремими бібліотеками. Бібліотеки не зможуть власними силами вирішити технічні і фінансові проблеми збереження, спільні для всієї

⁵ *Зубець М. В.* Напрями економічного зростання агропромислового комплексу України / М. В. Зубець. – К.: Аграрна наука, 1999. – 56 с.

країни. Бібліотеки повинні співпрацювати не тільки з архівами, але і з музеями і художніми галереями. Можна забезпечити значну економію коштів і уникнути дублювання зусиль, якщо ці установи будуть обмінюватися досвідом і спільно вирішувати такі проблеми, як контроль умов і режиму збереження, оцінка стану будівель і фондів, розробка планів готовності до стихійних лих і проведення відбудовних робіт.

Форми і методи роботи з організації збереження книжкових фондів потребують постійної уваги і розвитку з урахуванням завдань і вимог сучасного етапу, тому проблеми організації збереження книжкових фондів є особливо актуальними.

Відомо, що «національних шах» не існує, існують спільні проблеми та шляхи їх вирішення. Все це повною мірою стосується і загальнодержавних питань розвитку бібліотек і бібліотечної справи в Україні. Власні проблеми та шляхи їх подолання за останні п'ять років нами викладено на сторінках журналу «Бібліотечний вісник»⁶.

Враховуючи те, що в усі часи існування державності України бібліотеки були провідником усього прогресивного і демократичного, особливо з питань інформаційного забезпечення суспільства, вносимо пропозиції щодо системного державницького розв'язання спільних проблем.

Діяльність бібліотек регламентується прийнятими за час незалежності нашої держави понад 70 законодавчими актами, а також низкою документів ще радянської доби. На жаль, цей факт, а також відсутність загальнодержавної політики, призвели до фактичної руйнації добре відпрацьованої скоорденованої системи діяльності бібліотек в Україні та бібліотечної справи, зокрема забезпечення обов'язковим примірником, функціонування МБА тощо. Нині бібліотечна галузь фінансується за залишковим принципом. Здобутки Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського НАН України, окремих вишівських бібліотек та інших мають швидше суб'єктивний характер – вирішен-

ня невідкладних проблем за рахунок можливостей їх керівників і відомств, яким вони підпорядковані. Стан сільських бібліотек влучно характеризує видатна українська поетеса Ліна Костенко в одному зі своїх віршів: «ще назва є, а річки вже не має...».

У зв'язку з цим загальнодержавне розв'язання проблеми, в тому числі і зі збереження фондів можливе за рахунок прийняття Національної доктрини бібліотечної справи в Україні. Крім того, враховуючи міжвідомчу розпорошеність бібліотек, принципи виконання їх основних функцій, назріла загальнодержавна потреба у створенні спеціального Державного комітету з питань бібліотек і бібліотечної справи, або Комітету при головній бібліотеці України – Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського НАН України.

На сьогодні законодавчі й регламентуючі документи стосовно бібліотечної галузі готує спеціальний підрозділ у структурі Міністерства культури і мистецтв України. Однак протягом останніх п'яти років основою його стратегії щодо діяльності бібліотек України чомусь є постійне бажання зробити їм секвестр або «оптимізацію».

Україна нині опинилася у такому становищі, коли наука, культура, мистецтво, які завжди були «золотим фондом» нації і традиційно фінансувались із бюджету країни, не мають достатньо коштів не тільки для того, щоб достойно виглядати у світовому співтоваристві, але й достойно існувати.

Це положення в якійсь мірі можливо виправити за рахунок відродження і розвитку меценатства в країні. В історичний період, коли у нас практично відсутній середній клас, надія тільки на наших заможних співвітчизників. Для цього потрібна система заохочення меценатів, серед яких: державні нагороди, пільги в оподаткуванні, популяризація меценатів.

Такий підхід має свою історію. Так, відомо, що київський губернатор Іван Фундуклей заохочував купців та інших заможних громадян до пожертвувань на благоустрій міста, будівництво лікарень, шкіл, за що меценати нагороджувались орденом Святої Анни IV ступеня. Можливо і нам слід повернутись до такої практики, враховуючи бюджетну ситуацію в країні, коли проблеми збереження фондів наукових бібліотек стоять так само гостро, і як їх наповнення та трансформація у світовий інформаційний простір.

⁶ Вергунов В. А. Центральна наукова сільськогосподарська бібліотека УААН в інформаційному просторі // Бібліотечний вісник. – 2002. – № 2. – С. 37–40; Його ж. Історія і сьогодення національної сільськогосподарської бібліографії // Бібліотечний вісник. – 2006. – № 1. – С. 19–24; Його ж. Комплектування фондів ДНСГБ УААН: стан і перспективи // Бібліотечний вісник. – 2006. – № 5. – С. 32–37.